

การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล
ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

PARTICIPATION OF PEOPLE IN LOCAL DEVELOPMENT OF SUB-
DISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS IN THE AREA
MERANG DISTRICT NAKRONSAWAN PROVINCE

กัลยาณี เขียวหลง

Kunlayanee Kheawlong

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา และเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรที่อยู่เขตพื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ รวม 5 ด้าน จำนวน 384 คน สุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่ม แบบหลายขั้นตอน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบ โดยการทดสอบค่าที (t-test) และวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA)

ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและ ข้อเสนอแนะ ด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วม ในกระบวนการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ และด้านการมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ มีส่วนร่วมในระดับมาก

ผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ตามสถานภาพทั่วไปทางด้านเพศ สถานภาพการสมรส และการเป็นสมาชิก กลุ่มในชุมชน โดยภาพรวมไม่พบระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ส่วนอายุ ระดับการศึกษา รายได้และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ

Abstract

This research was conducted with the purpose of making study and comparison regarding the Participation of People in local development of Sub-District Administrative Organizations in the area merang District Nakronsawan Province. Sample groups were people living in the area which was administrated by the Sub - District Administration Organization of Nakhoonsawan Metropolis District. The research made study on F aspects Sample consisted of 384 persons. Sampling was done in various steps. Data was analyzed by statistic mean, standard deviation. Comparison was made by testing value at t (t - test) and testing value One-Way ANOVA

Results of the research shows that the participation of people in the development of their locality sponsored by the Sub – District Administration Organization consisted of 5 aspects, these were: Participation in taking cognizance, making opinions and giving advice. Participation in proposing and choosing direction for decision making. Participation in decision making. Participation in following, investigating the process of operation. Sharing of benefits and become The real owner public policies and having a higher real in participation.

Results from comparing the degree of participation of people in the development of locality sponsored by the Sub – District Administration when categorized in groups of sex, marital status and membership in the community, there were not much difference from a general point of view. When this was categorized in groups of age, level of education, income and length of time in residing in the locality, there were differences with statistical significance value at level .01.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การปกครองของไทยตามระบอบประชาธิปไตย ได้มีการจัดระเบียบการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน แบ่งการบริหารราชการออกเป็นสามส่วน

คือ การบริหารราชการส่วนกลาง การบริหารราชการส่วนภูมิภาค และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น เป็นการจัดรูปแบบการปกครองที่ยึดหลักการกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่น โดยมีจุดประสงค์ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลกลาง

ทำให้ปัญหาของแต่ละท้องถิ่นได้รับการปรับปรุงแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ และตรงตามความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้ดูแลรับผิดชอบท้องถิ่นของตนเอง เป็นพื้นฐานของคนในท้องถิ่นอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ และการมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ

ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546) ซึ่งได้กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำหน้าที่กำหนดแผนพัฒนาให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน รวมทั้งเป็นองค์กรที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารและปกครองตนเองได้เป็นอย่างมาก ประกอบกับการพัฒนาทางการเมืองที่ต้องการสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ให้ประชาชนร่วมกันในทุกชั้นตอน ทุกระดับ การมีส่วนร่วมในกิจการบริหารงานของท้องถิ่น ดังนั้น การบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีประสิทธิภาพและตรงตามวัตถุประสงค์ของการปกครองท้องถิ่นสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ท้องถิ่นมาก

น้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” เป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่จะทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์

สำหรับหลักการในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เริ่มมาจากบทเรียนของความล้มเหลวในการพัฒนาชุมชนชนบทที่ไม่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาแบบยั่งยืน ประกอบกับกระแสความคิดของนักวิชาการทั้งในประเทศและในระดับสากล เกี่ยวกับเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้การพัฒนาในยุคหลังๆ ได้เน้นประชาชนในชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนการพัฒนา และมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) จึงเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 เป็นต้นมา ได้มีการกำหนดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ค่อนข้างชัดเจน (ชินรัตน์ สมสืบ, 2538)

ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นก็คือ กระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างภาครัฐ และภาคอื่นๆ นอกจากภาครัฐ เช่น ธุรกิจเอกชน ประชาชน ชุมชน และองค์กรต่างๆ ให้ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ เพราะการพัฒนาที่ทรงพลังและยั่งยืน ใน สังคมประชาธิปไตย เกิดจากการพัฒนาที่ผู้

เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจร่วมแรง ร่วมใจในการดำเนินการ และร่วมรับประโยชน์จากการพัฒนา

ด้วยในอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล และยุทธศาสตร์จังหวัดนครสวรรค์ ในด้านการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่า องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ได้ดำเนินการด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น และหากองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญกับการส่งเสริมประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นแล้ว ประชาชนมีส่วนร่วมได้ระดับใด ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อจำแนกตาม เพศ

อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา รายได้ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ และ การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน

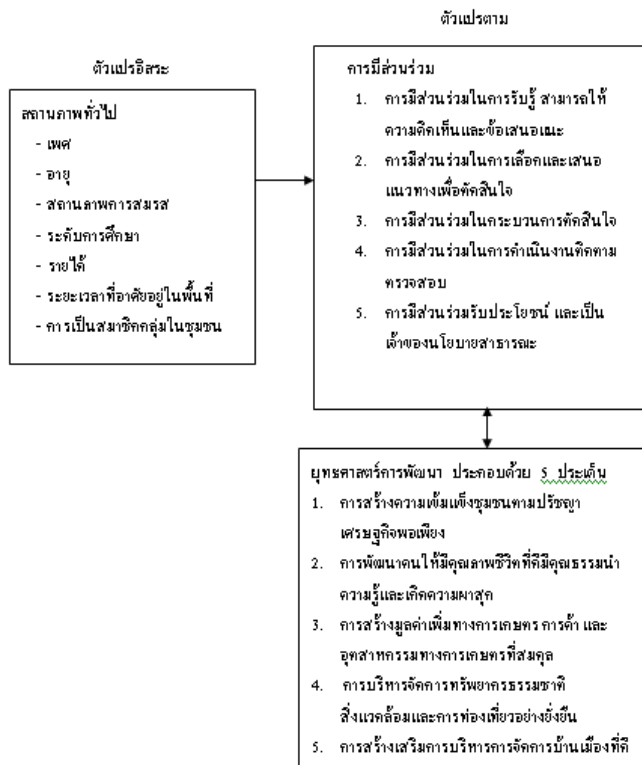
ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้จะศึกษากับประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งหมด 16 แห่ง ได้แก่ ตำบลกลางแดดม, ตำบลเกรียงไกร, ตำบลควาใหญ่, ตำบลตะเคียนเลื่อน, ตำบลนครสวรรค์ตก, ตำบลนครสวรรค์ออก, ตำบลบางพระหลวง, ตำบลบางม่วง, ตำบลบ้านมะเกลือ, ตำบลบ้านแก่ง, ตำบลพระนอน, ตำบลวัดไทรย์, ตำบลหนองกรด, ตำบลหนองกระโดน, ตำบลหนองปลิง และ ตำบลบึงเสนาท

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิด และทฤษฎี การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตพื้นที่ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) และมีส่วนร่วมตามยุทธศาสตร์การ

พัฒนาจังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. 2552 - 2554
 ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นของ องค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้จะศึกษากับประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ มีองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งหมด 16 แห่ง ได้แก่

- 1.1 ตำบลกลางแดด
- 1.2 ตำบลเกรียงไกร
- 1.3 ตำบลแควใหญ่
- 1.4 ตำบลตะเคียนเลื่อน
- 1.5 ตำบลนครสวรรค์ตก
- 1.6 ตำบลนครสวรรค์ออก
- 1.7 ตำบลบางพระหลวง
- 1.1 ตำบลบางม่วง
- 1.9 ตำบลบ้านมะเกลือ
- 1.10 ตำบลบ้านแก่ง
- 1.11 ตำบลพระนอน
- 1.12 ตำบลวัดไทรย์
- 1.13 ตำบลหนองกรด
- 1.14 ตำบลหนองกระโดน
- 1.15 ตำบลหนองปลิง
- 1.16 ตำบลบึงเสนาท

2. ขอบเขตตัวแปร การวิจัยครั้งนี้

ได้กำหนดตัวแปรที่จะทำการวิจัย ดังนี้

- 2.1 ตัวแปรอิสระ
 - 2.1.1 เพศ
 - 2.1.2 อายุ
 - 2.1.3 สถานภาพการสมรส
 - 2.1.4 ระดับการศึกษา
 - 2.1.5 ตำแหน่ง
 - 2.1.6 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่
 - 2.1.7 รายได้

2.2 ตัวแปรตาม

2.2.1 การมีส่วนร่วม

- 1) การมีส่วนร่วมในการรับรู้
สามารถให้ความคิดเห็นและ
ข้อเสนอแนะ
- 2) การมีส่วนร่วมในการเลือกและ
เสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ
- 3) การมีส่วนร่วมในกระบวนการ
ตัดสินใจ
- 4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
ติดตามตรวจสอบ
- 5) การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และ
เป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ

2.2.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนา

ประกอบด้วย 5 ประเด็น

- 1) การสร้างความเข้มแข็งชุมชน
ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) การพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่
ดีมีคุณธรรมนำความรู้และเกิด
ความผาสุก
- 3) การสร้างมูลค่าเพิ่มทาง
การเกษตร การค้า และ
อุตสาหกรรมทางการเกษตรที่
สมดุล
- 4) การบริหารจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 5) การสร้างเสริมการบริหารการ
จัดการบ้านเมืองที่ดี

3. ขอบเขตระยะเวลาที่ทำการวิจัยในครั้งนี้
ตั้งแต่ เดือนเมษายน 2552 - กุมภาพันธ์
2553

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของ
ประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การ
บริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัด
นครสวรรค์ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของ
การวิจัยไว้ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้
เป็นประชากรที่อยู่เขตพื้นที่องค์การบริหาร
ส่วนตำบล ในเขตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัด
นครสวรรค์ จำนวน 16 แห่ง 171 หมู่บ้าน
รวมประชากรทั้งหมด 198,061 คน (ข้อมูล
สถิติจังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. 2549)
กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสุ่ม
ของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan
1975) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 384 คน
สุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน

2. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการ
พัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ประกอบด้วย

2.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ สถานภาพ
ทั่วไป เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับ

การศึกษา รายได้ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน

2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ การมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ติดตามตรวจสอบ การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ และยุทธศาสตร์การพัฒนา ประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีคุณธรรมนำความรู้และเกิดความผาสุก การสร้างมูลค่าเพิ่มทางการเกษตร การค้า และอุตสาหกรรมทางการเกษตรที่สมดุลการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนการสร้างเสริมการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในการศึกษานี้ผู้วิจัยได้ทำการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ คือแบบสอบถาม โดยได้ศึกษาจากทฤษฎีและแนวคิดจากงานวิจัยต่างๆ ที่ใกล้เคียงกับการทำวิจัยในครั้งนี้ และจัดลำดับเนื้อหาให้ครอบคลุมรวมถึงกำหนดเป็น โครงสร้างแบ่งเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไป

ข้อมูลระดับการมีส่วนร่วมในด้านการพัฒนาท้องถิ่น และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาในการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนกับองค์การบริหารส่วนตำบลและนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญพิจารณาข้อคำถามทั้งนี้ได้แบบสอบถามที่มีดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ อยู่ระหว่าง 0.80-1 ซึ่งเป็นข้อคำถามที่มีความตรง (Validity) จากนั้นนำไปนำแบบสอบถามไปทดสอบความเที่ยง (Reliability) โดยนำแบบสอบถามไปลองใช้ (try out) กับประชากรที่อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบการสื่อความหมาย และความเข้าใจของผู้ตอบแบบสอบถาม มีความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ 0.946 ซึ่งได้แบบสอบถามที่มีค่าความเที่ยงอยู่ในระดับสูงใช้เป็นแบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการวิจัยได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลด้วยตนเอง และส่งทางไปรษณีย์ ระหว่างเดือน เมษายน-ตุลาคม 2552 และนำแบบสอบถามฉบับที่มีความสมบูรณ์ตามเกณฑ์ของเครื่องมือในแต่ละส่วนแล้วนำไปประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างและการวิเคราะห์สถิติ ซึ่งสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ดังนี้ สถิติวิเคราะห์ค่าที (t-test) และสถิติวิเคราะห์ ค่าเอฟ (F-test)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน 199 คน คิดเป็นร้อยละ 51.80 ส่วนใหญ่มีกลุ่มอายุระหว่าง 26 – 35 ปี จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 32.00 ส่วนใหญ่มีสถานภาพการสมรส จำนวน 237 คน คิดเป็นร้อยละ 61.70 ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 33.10 ส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 3,000 – 5,000 บาท จำนวน 147 คน คิดเป็นร้อยละ 38.30 จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ระหว่าง 2 – 25 ปี จำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 35.70 ส่วนใหญ่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน จำนวน 374 คน คิดเป็นร้อยละ 97.40

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล

ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ รวม 5 ตำบล

2.1 ด้านการมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะโดยภาพรวมมีส่วนร่วมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.96 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการรับรู้และเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.43 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากค่อนข้างต่ำที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการรับรู้ แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะการสร้างเสริมการบริหารการจัดการบ้านเมืองที่ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.87

2.2 ด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ โดยภาพรวมมีส่วนร่วมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.91 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากค่อนข้างสูงที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจการสร้างอาชีพที่สมดุลเหมาะสมกับชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากค่อนข้างต่ำ

ที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจการสร้างความเข้มแข็งชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85

2.3 ด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น โดยภาพรวมมีส่วนร่วมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.84 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากก่อนข้างสูงที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.92 ข้อที่มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากก่อนข้างต่ำที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การสร้างความเข้มแข็งชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.84 และ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.84

2.4 ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น โดยภาพรวมมีส่วนร่วมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.81 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากก่อนข้างสูงที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบการสร้างมูลค่าเพิ่มทางการเกษตร การค้า และ

อุตสาหกรรมทางการเกษตรที่สมดุล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.90 ข้อที่มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากก่อนข้างต่ำที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีคุณธรรมนำความรู้และเกิดความผาสุก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.78

2.5 ด้านการมีส่วนร่วมรับประโยชน์และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น โดยภาพรวมมีส่วนร่วมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.89 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ ที่เกิดจากการพัฒนาท้องถิ่นตามนโยบายสาธารณะการสร้างความเข้มแข็งชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29 ข้อที่มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากก่อนข้างต่ำที่สุด คือ การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ ตามนโยบายสาธารณะการบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85

3. การวิเคราะห์เปรียบเทียบสถานภาพทั่วไป ดังนี้

อายุ โดยภาพรวมและแยกตามรายด้านทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ ด้านการมี

ส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ และด้านการมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สถานภาพการสมรส พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ตามหลักการมีส่วนร่วม ด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ระดับการศึกษา โดยภาพรวมและแยกตามรายด้านทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ และด้านการมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กลุ่มรายได้ โดยภาพรวมมีส่วนร่วม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ และ ด้านการมีส่วนร่วมรับ

ประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ และด้านการมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ โดยภาพรวมประชาชนมีส่วนร่วมอยู่ใน ระดับมาก ซึ่งผลการวิจัยไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อารดา พุ่มหิรัญ, (2551: บทคัดย่อ) ศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชุมชนอัสลาม

คลองกลุ่มและชุมชนสมหวัง เขตบึงกลุ่ม กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ผลการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชุมชนนั้น โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง

2. การเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่น ขององค์การบริหาร ส่วนตำบล

ผลการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่น ขององค์การบริหาร ส่วนตำบล ตามสถานภาพทั่วไปทางด้านเพศ สถานภาพการสมรส และการเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน โดยภาพรวมไม่พบระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทวีป คงเทียน (2548: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหาร องค์การส่วนตำบลเป็ริง อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน ส่วนอายุโดยภาพรวมมีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน คือกลุ่มอายุระหว่าง 18 – 25 ปี กับ กลุ่มอายุระหว่าง 36–45 ปี กลุ่มอายุระหว่าง 18–25 ปี กับ กลุ่มอายุระหว่าง 26 – 35 ปี, กลุ่มอายุระหว่าง 18–25 ปี กับ กลุ่มอายุตั้งแต่ 46 ปี ขึ้นไป, กลุ่มอายุระหว่าง 26–35 ปี กับ กลุ่มอายุตั้งแต่ 46 ปี ขึ้นไป และ กลุ่มอายุระหว่าง 36–45 ปี กับ กลุ่มอายุตั้งแต่ 46 ปี ขึ้นไป สำหรับระดับการศึกษาของ

ประชาชน โดยภาพรวมมีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน คือประชาชนที่มีระดับการศึกษาระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า (ปวส.) กับ ปริญญาตรี ประถมศึกษา กับ มัธยมศึกษาตอนต้น, ประถมศึกษา กับ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ปวช.), ประถมศึกษา กับ อนุปริญญาหรือเทียบเท่า (ปวส.), ประถมศึกษา กับ ปริญญาตรี, ประถมศึกษา กับ สูงกว่าปริญญาตรี และ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ปวช.) กับ ปริญญาตรี สำหรับรายได้ของประชาชน โดยภาพรวมมีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ประชาชนที่มีกลุ่มรายได้ระหว่าง 5,500 – 8,900 บาท กับ กลุ่มรายได้ตั้งแต่ 9,000 บาท ขึ้นไป กลุ่มรายได้ระหว่าง 500 – 2,500 บาท กับ กลุ่มรายได้ระหว่าง 5,500 – 8,900 บาท และ กลุ่มรายได้ระหว่าง 3,000–5,000 บาท กับ กลุ่มรายได้ระหว่าง 5,500 – 8,900 บาท และสำหรับระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ โดยภาพรวมมีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันคือ ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ระหว่าง 2 – 25 ปี กับ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ 52 ปี ขึ้นไป, อยู่ในพื้นที่ระหว่าง 26–35 ปี กับ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ระหว่าง 36–50 ปี, ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ระหว่าง 26 – 35 ปี กับ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ 52 ปีขึ้นไป และ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ระหว่าง 36–50 ปี กับ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่

ตั้งแต่ 52 ปีขึ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิชา เกษจำรัส (2549: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ตำบลท่าแลง จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ทวีป คงเทียน (2548: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารองค์การส่วนตำบลเป็ริง อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนที่มีอายุต่างกัน อาชีพต่างกัน ระดับการศึกษาต่างกัน สมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในอำเภอบางบ่อต่างกัน รายได้ครอบครัวต่อเดือนต่างกัน ระยะเวลาที่อาศัยในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลต่างกัน และสมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในอำเภอบางบ่อต่างกัน มีส่วนร่วมแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมในการรับรู้สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการรับรู้ แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะการสร้างเสริมการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการดำเนินการเผยแพร่

ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และ สร้างเสริมสนับสนุน และควรมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้น

1.2 การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจการสร้างความเข้มแข็งชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจการสร้างความเข้มแข็งชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่ดีขึ้น ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

1.3 การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การสร้างความเข้มแข็งชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการส่งเสริมให้ประชาชนได้ตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวในชุมชน และให้ข้าราชการไว้ตลอดไป

1.4 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีคุณธรรมนำความรู้ และเกิดความผาสุกนั้น องค์การบริหารส่วน

ตำบลควรมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ติดตามตรวจสอบให้มากขึ้น

1.5 การมีส่วนร่วมรับประโยชน์และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ ในเรื่องของ การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ ตามนโยบายสาธารณะการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการส่งเสริม สนับสนุนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้นเพื่อการดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ประชาชนได้อาศัยอยู่

บรรณานุกรม

เจตน์ มงคล. (2547). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของคณะกรรมการชุมชนเทศบาลตำบลบางไทรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชินรัตน์ สมสืบ. (2538). การบริหารการพัฒนาชนบท.. เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารการพัฒนาชนบท. พิมพ์ครั้งที่ 14. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ณิชา เกษจำรัส. (2549). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนตำบลท่าแลง จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.

ทวีป คงเทียน. (2548). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารองค์การส่วนตำบลเป็ริง อำเภอบางป๋อ จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิตสาขาการบริหารและพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว.

(2535). การอ้างอิงประชากรเมื่อใช้เครื่องมือแบบ

มาตราส่วนประมาณค่ากับกลุ่มตัวอย่าง. วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

พระศรีเมือง ณ หนองคาย. (2550). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของ องค์การบริหารส่วนตำบล เหล่าต่างคำ อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย. ปริญญา นิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต. วิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

- พิชิต ฤทธิจรุญ. (2543). **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 1 : กรุงเทพฯ. ศูนย์หนังสือราชภัฏพระนคร.
- มะยูโซะ มะยาซง. (2550). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานด้านโครงสร้างพื้นฐาน ขององค์การบริหารส่วนตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส. การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ถัดดา บุญฤทธิชัยกิจ. (2547). **ทัศนคติของพนักงานกลุ่มงานนโยบายและการกำกับดูแลด้านทรัพยากรองค์กรบริษัท ทศท คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารองค์กรหลังการแปรรูปและปรับเปลี่ยนองค์กร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- สุทนต์ ศรีไสย, สุทธิพงษ์ หกสุวรรณ และชาญวุฒิ ไชยรักษา. (2545). **จัดอันดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมโครงการรางวัลพระปกเกล้า ประจำปี 2545 “ความเป็นเลิศด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน” และการศึกษาภาพรวมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุวิธสา วิเศษคุณพิณิจ. (2548). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเขตเทศบาลตำบลลาดกระทุ่มแบน อำเภอลาดกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อากม บุตรวงศ์. (2549). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาบ้านคำหมี หมู่ 8 ตำบลหนองเหล่า อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- อารรดา พุ่มหิรัญ. (2551). **การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชุมชนอิสลามคลองกุ่มและชุมชนสมหวัง เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อภิชัย พันธเสน. (2539). แนวคิดทฤษฎีและ

ภาพรวมของการพัฒนา.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.